

“

Bugünkü Türk sinemasında Batı'dan ödünç alınma bir nihilizm, kasvet, boyutsuz, sathi bir materyalizm, bunalm, trajedi benzeri durumlar hâkim. Bunlar Batı'nın empoze ettiği görüş ve hayat tarzı içinde kaybolmanın ifadesi; benim yarı aydın sendromu dediğim bir hâl bu.

”

Ayşe Şasa

SÖYLEŞİ-FOTOĞRAF: TUBA DENİZ

SAHİH ŞEYLER YAPMAK İÇİN YALNIZLIĞI GÖZE ALMAK LÂZIM

1 963-93 yılları arasında çekilen *Ah Güzel İstanbul, Balatlı Arif, Cemo, Gramofon Avrat* gibi pek çok filmin jeneriğinde, senaryo hanesinde Ayşe Şasa'nın adı vardır. Sabahlara dek süren mesailerin, uykusuz gecelerin, Yeşilçam ortamında yıpranmış bir ifadenin suretidir bu isim. Şasa'nın enerjisini yavaş yavaş emer Yeşilçam atmosferi. Bir nevi Mecnun gibi sarıldığı sinema sanatı onun tüm gücünü tüketir; nihayetinde onu aklın sınırları ötesine taşır. Bundan böyle on sekiz yıl boyunca şizofreni ile mücadele edecektir. Onu bu hastalık çukurundan çıkararak, asırlar önce kaleme alınan İbn Arabî'nin eserleri olacaktır. Ayşe Şasa için sinema bir nevi Leylâ gibidir ve ondan vazgeçebildiği andan itibaren Mevlâ'sına ulaşacaktır.

Ayşe Şasa'nın bu özetlenmiş hikâyesine *Delilik Ülkesinden Notlar* kitabı yahut onunla yapılan röportajlardan ve son olarak yayımlanan *Bir Ruh Macerası* kitabından aşınayız. Yeni bir anlam dünyasıyla şifa bulan Ayşe Şasa, her ne kadar yıllar boyu geçmişteki gibi aktif bir şekilde sinemanın içinde bulunmasa da bu sanat dalıyla irtibatını tamamen koparmaz. Gayrettepe'deki evinde, yeni çıkan filmleri mümkün mertebe takip eder. Manevi duyarlılıklar, geleneksel bakış açısı, medeniyet perspektifi artık onun sanata yaklaşımında da belirleyicidir. Sinemaya tasavvuf ışığında anlam vermeye çalışır. Bu konudaki fikirlerini *Yeşilçam Günlüğü* kitabında toplarlar. Yıllar sonra bu teorilerini pratiğe döküleceği bir ortam da karşısına çıkacaktır. *Dinle Neyden* filminin senaristlerinden biridir Ayşe Şasa.

SÖYLEŞİ: AYŞE ŞASA

Türk sinemasının tabiri caizse şaha kalktığı, her geçen gün yeni bir yönetmenin ismini duyduğumuz şu günlerde, Yeşilçam'ın içinden gelen ve bugünün sinemasını tecrübesi ışığında değerlendiren Ayşe Şasa'nın kapısını çaldık. Bize Yeşilçam'ın atmosferini anlatmakla kalmadı Türk sinemasının şekillenışı ve istikametine dair kayda değer tespitlerde bulundu.

■ *Günümüz Türk sinemasını nasıl buluyorsunuz? Türk sinemasından beklentileriniz var mı?*

Türkiye'de yaşayan, İslâm medeniyet dairesi içinde bulunan bir insan olarak bu medeniyete atıfta bulunan bir film, bir sanat eseri çıkması benim en büyük beklentim. Fakat ne yazık ki bunu şimdiki ortamda göremiyoruz. Daha çok taklidi bir sinema yapılan, Türkiye'ye dayatılan Batı kültürünün kopyası... Bu kültürsüzleşmeye, gelenekten kopuşa da neden oluyor. Türk sinemasında görüyoruz; fikir yönünden sıklık, gelenekten kopuş var. Son on beş yılda ilgimi çeken, ne yapılmış diye baktığım filmler bir elimin parmağı kadar değil.

■ *Sizin de senaryosuna katkıda bulunduğunuz "Dinle Neyden" yakın geçmişte vizyona girdi. Bu filmle yapmak istediğiniz sinemaya ne kadar yaklaştınız?*

Dinle Neyden, III. Selim dönemine, Hz. Mevlâna'nın fikriyatına ait bazı atıflarda bulunduğu ve bizim medeniyetimizin problematiğini ihtiva ettiği için bana müspet göründü. İmkânlar daha fazla olsa belki çok

farklı bir sonuç çıkardı; bir ayda çekildi oysa. Bana ara dönemde bu tip öneriler gelmedi.

Yeşilçam'da Çok İzdırap Çektim

■ *Yeşilçam'daki senaryo çalışmaları ile son çalışmanızı karşılaştırdığınızda ne tür farklar görüyorsunuz?*

Ateist olduğum dönemde hep boğula boğula, işlerin ters gitmesiyle yazıyordum senaryolarımı. Burada tam tıkanacak oluyoruz yol açılıyor, batağa saplanıyoruz yüz misli güzel bir şey çıkıyor karşımıza. Şimdiye kadar yaptığım en enteresan senaryo çalışması oldu bu.

Düşünebiliyor musun, bize iki ayı çok görürlerdi. *Ah Güzel İstanbul*'un senaryosunu iki ay beynim çatlayarak, hiç uyumayarak, gece gündüz âdeta cinnet geçirerek yazdım. Yeşilçam'da kimse böyle çaba sarf etmiyordu. Ben kendime karşı bir iddia ile

girdim bu işin içine. Onun için çok büyük ızdırap çektim Yeşilçam'da. Her filmten sonra hastalanırdım.

■ *Yeşilçam'a girişinizdeki iddia neydi?*

Aileme, sözde Batıcı burjuvaziye duyduğum öfke ve reaksiyon ile tam tersi yönde bir şey yapmak istedim. Herkesin alay ettiği, hor gördüğü bir alanda gidip kaybolmak-tı niyetim. Yani bu tam anlamıyla meydan okumaydı. Hâlbuki bir kuyunun dibindesin, bir şey çıkmasına imkân yok orada. Zira pek sanatkârane ortam değildi. Filmlere eleştir-menler gelmez, okumuş kesim ağzıyla kuş tutsan bakmazdı. Bu meydan okuma benim büyük öfkeme denk düşen bir şeydi.

Yeşilçam'a dönüp baktığımda beni aşağı çeken hatıraları görüyorum. 1960'lı yılların Yeşilçam'ı halk sineması diye tabir ediliyordu ama esasında bir takım şablonlar içinde dönen, avami bir sinemaydı. Bu şablonlara dâhil olmayanları dışına atıyordu. Bütün çalışan elemanlar az çok o kalıplara, klişelere uyardı. Klişeler iyi veya kötü, tartışılır; yeniliğe izin vermeyen, edebi değeri pek olmayan türdendi. Oysa *Dinle Neyden*'in senaryo çalışması ve orada Özkul'un çıkışına şahit olmak bana müthiş bir enerji verdi. Yeşilçam'da çektiğim tüm acılar silindi.

■ *Son dönemlerde izlediğiniz ve etki-lendiğiniz filmler neler?*

İlgimi çeken çok az film var. Biri Yavuz Turgul'un *Gönül Yarası*. Kimse üzerinde çok durmadı, ama orada kalbi bir dönüşüm anlatılıyor. Filmin başında kaderi inkâr eden

Seküler hayat sınıfsal bir zafer, meziyet gibi topluma takdim ediliyor. Böyle olmayanlar da aşağı zümrenin örnekleri ilân ediliyor. Bu bir oyun, kolektif bir uzlaşma... Bir kısım sanatçı yok sayılıyor. Bunlar has sanatçı için korkulacak sorunlar değil. Sahih şeyler yapmak için bu yalnızlığı göze almak lâzım.

bir öğretmen tipi var; bir takım şeyler yaşadktan sonra kaderin varlığını fark ediyor. Bu etkileyici bir dille anlatılmış. İnsanların geleneğe bakmasına vesile olabilecek, bizim toplumumuza ait bir çizgisi de var senaryonun. Fakat film genelde idealist, ta-viz vermeyen bir adamın trajedisi şeklinde algılandı. Yavuz Turgul, araştıran bir insan; iç yolculuğunu yapmaya çalışıyor, topluma da içeriden bakabiliyor. Filmin enteresan tarafı, dinden diyanetten bahsetmediği, seküler bir terminoloji kullandığı hâlde metafizik bir boyuta gelip dayanması.

Rahmetli Ahmet Uluçay'ın *Karpuz Kabu-ğundan Gemiler Yapmak* filmi de önemli buluyorum. Köy filmi denilince köylülerin sefaleti, ilkelliği, yoksulluğu, az gelişmişliği işlenir hep. Uluçay, bir köylü çocuğun iç dünyasındaki derin fantezileri, zenginliği ele aldığı ve bunu sevecen bir yaklaşımla yaptığı için benim kıstasına, ölçülerime, arayışıma denk düşüyor; kendi medeniyeti ile organik bir bağı var.

İlginç bulduğum filmlerden biri de *Beynelmilel*. Çok samimiyetle, derinlerde hissedilmiş bir acının dile getirilişi; kültürel kopuşun ortaya çıkardığı garabetleri, trajikomik hâlleri çok güzel anlatıyor. Dolayısıyla yaşadıklarımıza derinlikli bir atıfta bulunuyor. Mizahı çok yerinde, dozunda kullanıyor. Zekice yazılmış bir senaryo.

Semih Kaplanoğlu'nun *Yumurta* filminde de şöyle bir şey var: Çevresine, geleneğine yabancılaşmış bir adamın şahit olduğu ritüel, kurban kesme sayesinde tekrar içe dönmesi, bir çeşit semboller ve iç yaşantılar dünyasını keşfetmesi. Bir akvaryumun dibini izler gibi oluyorsun; berrak görüntüler ve etkileyici bir iç yaşantının ifadesi var. Ticari sinemanın klişelerine bulaşmamış, edebi bir anlatım. Sıradan seyirciyeye zor gelecek ve daha çok elite hitap edecek bir film, bir deneme, bir tarz.

■ *Sizi heyecanlandıran filmler gibi fikirler de çıktı mı bu süreç içinde karşınıza?*

Sinema üzerine yapılan bütün konuşmaları uzaktan izliyorum. Değerli arkadaşım Osman Sınay katıldığı bir televizyon programında "Sinema insanın iç hâllerini anlatmaya çok müsait bir sanat." ifadesini kullandı. Bu söze ben de yüzde yüz katılıyorum. *Yeşilçam Günlüğü*'nde tasavvuf temasını işlemiş, derişlerin bakışı diye bir yaklaşım getirmiştik. Sınay, iç hâllerin anlatımı demekle bize bir ufuk açtı. Yani sinema metafizik

olanı, iç yaşantıyı anlatmaya müsait; bu büyük bir avantaj.

Yeşilçam Günlüğü'nü yazarken Beşir Ayvazoğlu'nun *İslam Estetiği ve Ask Estetiği* kitaplarından çok yararlanmış, etkilenmiştim. Şimdilerde Sayın Turan Koç'un *İslam Estetiği* adlı bir kitabı çıktı; şu an böyle bir kazancımız var. Gelenek ve geleneksel estetik üzerine güzel bir bibliyografi de mevcut kitabın arkasında. Bu on üç yıl içerisindeki kazanımlarımızdan biri.

Bizimkisi Kendimiz Olma Sorunu

■ *Son dönem üretilen sanat filmlerinin geneli, büyük şehirde ya da Anadolu'da geçsin, hep benzer bir dil üzerine kurulu sanki. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Batı'dan ödünç alınma bir nihilizm, kasvet, boyutsuz, sathi bir materyalizm, bunalım, trajedi benzeri durumlar. Bunlar Batı'nın bize empoze ettiği görüş ve hayat tarzı

Bizimkisi kendimiz olma sorunu. Bizi tutan çok güçlü bir bağ var; bundan kaçmaya çalışıyoruz ama başaramıyoruz. Genetik, sosyal aidiyetimiz bizi sınırsız geleneğe bağlıyor. Yapacağımız tek şey gelenekle barışmak ve zenginliğini yaşamak. Bu gerçekleşmediği için sürekli kürek çekiyoruz; haybeye bir çaba.

Ah Güzel İstanbul, Atıf Yılmaz, 1966

içinde kaybolmanın ifadesi. Bugünkü Türk sinemasında bu var; benim yarı aydın sendromu dediğim bir hâl bu. Bir insan ait olduğu toplumun perspektifiyle bağ kuramıyorsa aydın değildir bana göre. Bunları giyinmemişse, yaşamıyorsa bir tür sömürge aydınıdır; zavallı bir insandır. Fakat uzunca bir süredir resmi görüşün dayattığı ve ısmarladığı sanat anlayışı da ortaya bunu getiriyor. Resmi ideolojiye uygun, güdük bir şey bu.

■ *Bu durumda Batı'dakilerin tekrarından ibaret oluyor üretilenler.*

Hiç orijinal değil bu filmler. Ama Batı bunu ödüllendiriyor. Baktığı zaman bu ürünlerle, "benim hayat tarzımı ne güzel adapte etmiş, ne iyi yaşıyor, ne iyi taklit ediyor" diyor. Bir çeşit maymun gibi görüyor ve kendi değerler sisteminin bir taklitçisi olarak onu taltif etmek istiyor. Bu yüzden Batı'da kimi yerlerde rağbet görüyor bu tür filmler.

■ *Sinemadaki bu çıkışsızlık fikri esasında normal hayatta da dayatılıyor. Fakat artık insanlar bu tarz filmlerden yoruldu; iyi bir his ile sinemadan çıkmak isteyenler çok. Böyle bir ortamda o duyguyu sinemada verebilmek, beyazperdeyi buna araç kılabilme önemli değil mi?*

Modern materyalizmin insanı sıkıştırdığı bir nokta, bunun sinemadaki yansıması. Bu sanatçıların tercihi, hayata bakışları... Türkiye'de şu acıklı bir durumdur: Alaf-ranga tabir edilen zümrenin, sınıfsal bir saplantıyla züppelik hâline getirdiği bir tavır; dine ve geleneğe sırt çevirmek, aşağılamak, yok saymak, inkâr etmek... Seküler hayat sınıfsal bir zafer, meziyet gibi topluma takdim ediliyor. Böyle olmayanlar da aşağı zümrenin örnekleri ilân ediliyor. Eğitim sistemi ve medyada da böyle bu; sürekli empoze edilmekte... Bu bir oyun, kolektif bir uzlaşma var burada. Bunun

SÖYLEŞİ: AYŞE ŞASA

dışına çıkanlar efkârıumumiyenin sanatla ilgili bölümünden aforoz ediliyor. Bir kısım edebiyatçı, sanatçı yok sayılmaya çalışılıyor. Bunlar has sanatçı için korkulacak sorunlar olmamalı. Sahih şeyler yapmak için bu yalnızlığı göze almak lâzım.

■ *Yıllar önce yaptığınız bir röportajda, “Mali ve teknolojik değil, asıl bilgi problemi bizimkisi.” diyorsunuz. Hâlâ temel sorunlar değişmedi galiba...*

Bizimkisi kendimiz olma sorunu. Nasıl Japonlar çekik gözlerinden utanıyor, estetik ameliyat yaptırıyorsa, zenciler renklerini beyazlatmaya çalışıyorsa biz de gelenek ile bağımızı inkâr etmek ve sekülerliğimizi ispat için gülünç durumlara düşüyoruz. Özümüzden utanan insanlar hâline gelmişiz. Ortam hareketli, filmler üretiliyor deniliyor. Doğrusunu istersen bu hâl bana hep bir hatıramı hatırlatıyor. Ben sözde ilerici olmaya çalışan biriydim. Birtakım görüşlerimi dayım Rauf Orbay Bey’e ifade etmeye çalışıyordum. Bilmem ne söylemişim, dayım tatlı tatlı güldü ve sana bir şey anlatayım dedi: “Haremâğaları bir gün saraydan kaçmaya kalkışır, rıhtımda bağlı bir kayığa binerler. Yoğun sis vardır. Bunlar sabaha kadar kan ter içinde kürekleri çeker. Sabah olur, gün ağarır, sis dağılır. Bir de ne görsünler? Sandalın ipini çözmeyi unutmuşlar; hâlâ rıhtımdalar.” O anlattıktan sonra bir şey dememişti ama ben şimdi yorumluyorum. Bütün çabalarımıza rağmen bizi tutan çok güçlü bir bağ var geçmişimizle ilgili; biz bundan kaçmaya çalışıyoruz ama başaramıyoruz. Çünkü

Dinle Neyden, Jacques Deschamps, 2008

Çok erken yaşta sanatçının bilinçaltının kendi kaynaklarıyla beslenmesi önemli. İranlı sinemacılar buna örnek. Çocuk yaşta masallar, destanlar, efsaneler dinlemiş, geleneksel zevklerinden nasiplenmiş olmalarının izleri var sinemalarında. Batı dünyasının da en büyük avantajı bu: Kültürel hayatlarının kesintiye uğramaması.

ip orada bağlı; genetik, sosyal aidiyetimiz bizi sınımsız geleneğe bağlıyor. Yapacağımız tek şey gelenekle barışmak ve zenginliğini yaşamak. Bu gerçekleşmediği için sürekli kürek çekiyoruz; haybeye bir çaba.

Modernleşme Tarihe Tecessüsü Getirir

■ *Aslında geçmişte sizin kaygılarınızla sinemaya yaklaşan sinemacılar oldu; günümüzde de var. Ama yine de böyle bir zeminin oluşmaması irdelenecek bir konu değil mi?*

Zannediyorum çok erken yaşta sanatçının bilinçaltının kendi kaynaklarıyla beslenmesi önemli. İranlı sinemacılar buna örnek. Çocuk yaşta masallar, destanlar, efsaneler dinlemiş, kendi edebiyat dünyalarından, geleneksel zevklerinden nasiplenmiş olmalarının izleri var sinemalarında. Benim kuşağımın insanları, okur-yazar zümre bu şanstın mahrum kaldı. Geleneğe ulaşmak benim kırk yılımı aldı. Daha öncesi boş... Bu acıklı bir durum. Ben bu geleneğin içinde doğmadım; arayarak, araştırarak,

sayısız parçayı yanyana koyarak onu elde etmeye ve daha sonra yaşamaya çalıştım. Kırk yaşımdan sonra keşfettim. Benim kuşağım için böyle bir durum söz konusu. Toplumumuzda alafanga tarif edilen bir kesim, Türkiye'nin tarihinden, kültüründen, dininden ve dilinden trajik bir kopuş yaşadı. Bunun yerine ikinci, üçüncü elden edinilmiş Batı'ya ait bilgi ve motiflerin ikame edilmeye çalışılması çok hazin bir tablo çıkardı karşımıza.

■ *Bu çaba sonucu doğal değil de ancak yamalı ürünler çıktı galiba karşımıza; sentetik ve zorlama eserler.*

Sanatçının bilinçaltında gürül gürül akan bir nehir değil gelenek. Batı dünyasının en büyük avantajı kültürel hayatının kesintiye uğramaması. Türkiye'de büyük kopukluk var. Ama bunun alternatifini bulmak çok zor. Modernleşme beraberinde tarihe tecessüsü getirir. Bu en seküler Türkler için bile geçerlidir. Meselâ Kemal Tahir seküler bir aydıdı, dinle ilgisi yoktu ama sanatçı insiyakları ile geleneksiz hiçbir şey yapılamayacağını fark etmiş ve büyük bir tutkuyla tarihini araştırmıştı. Onun tarihe merakı, onun etkisinde olan beni daha da ileriye giderek bu tarihi şekillendiren medeniyetin, dinin bütüncül tesirini araştırma ihtiyacına sevk etti. Bu bir süreç, derece derece yaşanacak; tekrar kazanılacak, keşfedilecek. Nitekim bunun tezahürleri şimdiki toplumda bir entelektüel tecessüs, kendi geleneğimize merak şeklinde ortaya çıkıyor.